

ԿԵՆՈՆԵԳԻՏԱԿԱՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ ՀԱՅ ԵՎԵԼԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Գ.

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒՆ ԳԱՅՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ
ՀՍՑ ՄԻՆԻՍԿԱՐ ԳՕԾԻ

Գօշի կանոններուն հիմնական տրամադրութիւնները կարելի է սապէս ամփոփել և դասակարգել.

Ա. — Վարդապետը պէտք է ըլլայ ուսեալ: Ուսումնական կարողութիւնը կը հասկըցուի խիստ քննութեամբ:

Բ. — Վարդապետական պատիւը կամ աստիճանը պէտք է տրուի երկու կամ երեք վարդապետներու հաւանութեամբ:

Գ. — Վարդապետի մը բանադրածը ուրիշ մը չի կրնար արձակել:

Դ. — Եղբայրանոցի մը կամ վանքի մը մէջ Աւագ (= գլխաւոր = առաջին) վարդապետը այն պէտք է ըլլայ, որ ամենէն աւելի ձերքերով առաւելեալ է:

Ե. — Աւագ վարդապետը իրաւունք ունի վիճակներ հլլիլ եպիսկոպոսի մը պէս:

Զ. — Եպիսկոպոսը չի կրնար առանց Աւագ վարդապետի կարգադրութիւն ընել միեւնոյն վիճակի մէջ:

Է. — Վկայեալ և անշան վարդապետներու մէջ մեծ տարբերութիւն կայ. կանոնադրական տրամադրութիւններ երբ մէկ կողմէն մեզմ են առաջնիւններուն համար, միւս կողմէն շատ խիստ են վերջիններուն համար:

Ը. — Վարդապետ մը որչափ ալ իրաւունք ունի անկաշկանգ քարոզելու, բայց երբ ուրիշի մը վիճակին կամ վանքին մէջ կը գտնուի իրր հիւր՝ պէտք է որ առանց անհեղին վարդապետի հաւանութեան չխօսի:

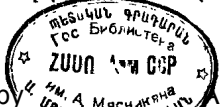
Թ. — Անուս, ինքնակոչ, վաղվազկոտ վարդապետներ կը գրկուին իրենց վարդապետական գաւազանէն:

Գօշ ինքն անձամբ բարեբախտ եղած է գործադրելով իր վերակազմած կանոնները, ինչպէս ինքը երբեմն ծպտելով Սեւա լիբան

վանքերուն մէջ, գիտնական վարդապետներու քով կատարելագործեց իր ուսումը, նոյնպէս շատեր ծպտած եկան իր քով և առին Վարդապետի հրամանն վարդապետութեան (Տես Կիրակոս, Տպ. Վննհոյ, 1863, հր. 112—113):

Այս սկզբունքներով պատրաստուած վարդապետը ուրեմն կը վայելէ կանոնադրական այնպիսի իրաւունքներ, որոնք անհրաժեշտ են իր (վարդապետին) զիրքն ու աստիճանը ճշգրտելու և որոշելու եկեղեցական նուիրապետութեան մէջ: Վարդապետին վայելած այս իրաւունքները, հասկընալի է, Գօշի գրչէն չեն ծնիր. ասոնք սկզբունքով, թերեւս ինչ ինչ մասամբ՝ ձեււով ալ, հին են արդէն. և Գօշ այդ հին կանոնները և իր ժամանակի սովորութիւններն ու պահանջները նկատի առնելով նոր ձեւ կու տայ անոնց, որոնք սակայն, քիչ ետքը, Տաթևու դպրոցին շնորհիւ նորէն պիտի բանաձեւուին և պիտի կրեն ծիսական—կանոնական կնիք մը:

Գօշի կանոններուն մէջ վարդապետին վայելած կանոնադրական իրաւունքներէն մէկը, մեր ամփոփումներուն մէջ Զդդը, ուրիշ տեղ չեշտուած է, թերեւս հիմ ունենալով Ներսէս Շնորհալիի Լուսաւորականի մէկ կէտը: Շնորհալին, խօսելով Եպիսկոպոս Առաջնորդներու վրայ, կ'ըսէ թէ պէտք է որ անոնք քարոզելու ձիրք և կարողութիւն ալ ունենան, և միայն ներքին և արտաքին իրաւունքներով կ'ըսէ թէ Եպիսկոպոսներ առաջին տեղը քարոզութեան տալու են. միւս զբաղումները ետքը կու գան. Եվրեակացու առէ, լինել բանին վարդապետութեան, այսինքն՝ ուսանել և գիտել և սպասուորել աստուածային օրինացի քարոզութեան, և առաջին զայն ստանալ գործելու պապ զնիւրակացուցն հոգաբարձութիւնը: Բայց անոնք որոնք Եպիսկոպոս եղած են սակայն չեն վարժուած քարոզութեան, պէտք է որ իրենց քով վարդապետներ ունենան այդ պէտքը լրացնելու համար. ա՛նք թէ որք զԵպիսկոպոսութեանն ունիցին աստիճան և ոչ իցեն վարժեալք վարդապետական բանիւ, պարտ է նոցա յայնցանէ որք կրթեցան յայն շնորհ աստուածաբան, միւս առ ինքեանս ունիւ. զի տացեն ծառ

աւայակցացն յիւրաքանչիւր ժամու գտնին Աստուծոյ զգերազուրաց (Ընդհանրութեւն, ապ. 1871, Շնուսազէմ, եր. 46-47)։

Գոչ աւելի կ'ընդլայնէ կարծես Շնորհաւորին միաբեր և բացարձակապէս խորհրդականի (conseiller) գիրք կու տայ վարդապետին՝ նպակագոյնի քով, որպէսզի սա առանց անոր կորագործութիւն մը չընէ եկեղեցական և հոգեւոր քանկերու մէջ։ — Բնական զեկեղեցւոյ դասաստան եպիսկոպոսն հոգասցէ վարդապետական վարժմամբ և երկու կամ երեք կատարեալ արտաբեր ընդ նմա ի գատաստանի։ — Բայց մի՛ ոք հակառակ կացցի քանիս թէ են յեպիսկոպոսաց, որ տգէտք են և արծաթով ընտրած, գիտեմ զայս և ես։ Բայց զի ունին զաստիճանն և ամենայն հպւոց պատասխանի պարտին Աստուծոյ, նոյնպէս և այսմ տացեն։ Եւ վերագոյն ասացաւ զի վարդապետեօք առասցեն դասասան։ և թէ այս ոչ իցէ՛ արասցեն գիտնական քահանայիւք և տանուտէրօք. և զի թէ ինքն տգէտ իցէ, ի նոցա վճռէն ուսցի զդատաստանն, զի անբարձր և հաւանական լիցի իրաւունքն» (Դոգմաքաւեբէր, եր. 26-27)։

Կանոնադրական այս բոլոր իրաւունքները վստական (այսինքն՝ կրօնաւոր, ամուրի, կուսակրօն) վարդապետին են. և ցարդ մեր յառաջ բերած բոլոր աղբիւրներուն մէջ վարդապետք մանական եկեղեցականն է։ Բայց պէտք է լա՛ւ ուղարկութիւն ընել՝ որ վարդապետ տիազուր միմիայն ամուրի եկեղեցականութեան յատուկ չէր, այլ առհասարակ ամուրի կամ կանամբի արժեանաւոր եկեղեցականներ անխտիր կըրնային վարդապետել։

Անցեալ տարի՝ Էկոյսթի մէջ, մեր եկեղեցւոյ բեմին վրայ խօսելու ատեն, դիտել կու տայինք. «նոյնիսկ կը կարծենք թէ բացարձակապէս կուսակրօն եկեղեցականութեան յատուկ աստիճան մը չէ՛ր վարդապետութիւնը իր ծագումով, Վասնզի ինչպէս որ ամէն կուսակրօն եկեղեցական վարդապետ չէր, նոյնիսկ եպիսկոպոս եղած ատեն, նոյնպէս ամէն ամուսնացեալ եկեղեցական գրկուած չէր վարդապետական աստիճանէ։ Անոնք որոնք կատարեալ յարմարութիւն ունէին քարոզելու, կուսակրօն

կամ ամուսնացեալ, առանց բացարձական կրնային վարդապետեալ. այսինքն՝ եկեղեցւոյ բեմէն քարոզելու և ուսուցանելու իրաւունքը ունենայր ևայն (Լշո, 1905, եր. 813)։

Նախնեաց քով վարդապետ բառը ռուսացանոյի, առաջնորդոյի, քարոզոյի իմաստ ունի. այսինքն՝ բառին ճիշդ զիտական իմաստը և ոչ թէ ամուրի կամ կանամբի վիճակ արտայայտող իմաստ մը։ Սա խօրքերը ուղղուած էին երէցներու. «վարդապետեք էիք առաքելական քարոզութեանցն, արդ առաքելեօք լինիցիք մուրա խաբէութեան մոգաց, Ռուսկիւք էիք ճումարութեանց, արդ ուսուցանէք զպատրի խաբէութիւնն մոգաց, Քուրդ էիք արաքսական զօրութեանց և ալլէ, իսկ եկեղեցականներու մէջ ամուրի և ամուսնացեալ վիճակները որոշեալու համար տարբի բացատրութիւններ կը գտնենք նախնեաց քով։ Մեքենք ամուսնացեալներ էին, իսկ քանաններ՝ ամուրի, այսինքն վանական, Կրօնաւոր ամուրի վանականն էր, բայց ոչ ձեռնադրեալ. թէ և Կրօնաւորն ալ հետզհետէ ընդարձակ իմաստով մը սկսաւ դործածուիլ և նշանակել ձեռնադրուած կամ չձեռնադրուած վանական։

Առողիկ ունի «Յովհաննէս քահանայ Եւստակիոսեան», «Եւստակիոսեան քահանայ», «Եւստակիոսեան քահանայ» բացատրութիւնները, ինչ որ կը նշանակէ թէ քահանայ բառը սկսած էր ուղղակի ամուսնացեալ եկեղեցականներու համար գործածուիլ, ինչպէս հիմա, և ամուրիները զանազանիւ համար՝ առանց վիճակ ուղղակիօրէն բնորոշող բացատրութիւններ կը գործածէ պատմիչը։

Օրբէյանի համար երիցունք և քահանայք հաւասար են [և այս պատճառաւ այս ալ աւելարկել երեք (= ամուսնացեալ) և վստայ երեք (= ամուրի) բացատրութիւնները կը գործածէ] միայն սա տարբերութեամբ, որ երեքները գիւղերու՝ իսկ քահանայները քաղաքներու մէջ են ըստ Մխիթար Գօշի, որ կ'ըսէ. «Բանայք ի քաղաքս լինին, և երիցունք ի գիւղս և յազարակս» (Դոգմաքաւեբէր, եր. 255)։

Առողիկ ամուրի և ամուսնացեալ եկեղեցականներէն հաւասարապէս վարդապետեցն կը նշանակէ յակնէ յանուանէ, որոնցմէ

շատերը ինքը տեսած է իր տղայութեան տանն: — «Ելի և վարդապետ վարժեալ վարդապետութեամբն Տեառն եւ ուսուցիչ նստաբնութեան: Բասկիլիս ծերունին՝ քաջա-կորովն ի խոստ և քաջաքարոզն ի պատմել զօրէնս Տեստին: Եւ Գրիգոր Բանանայ յա-մուսնացելոց՝ յորդաստան և առատաբանն ի պատգամ Տեստն: Եւ Ստեփաննոս՝ աշա-կերտ Բարսիլ, որ Հոգեւորն կոչեցաւ, առաքելաշնորհ բանիւ և զօրծով: Ընդ սմա և ծածանունն ի գիտութեան և յառաքի-նութեան Մովսէս, որ քառասուն տուրք քաղեցուցանէ զանոռադոսթիւն: Եւ Դա-ւիթ՝ աղքատակերպ և զծծասէր գիտնական, որում անուը Մաւելոն կոչի: Եւ Պետրոս հաւատարմակն Սուրբ Գրոցն Եւ Անանիա՝ փրկիտօսի մեծ, որ և վանական Նարեկի . . . Պրմանս ի սոցանէ ի ծերութեան իւր-եանց՝ ի տղայութեան մերում տեսաք աշօք մերովք ճաշակելով ի քաղցր ճաշակաց բանից նոցա» (Եր. 164-165): — «Եւ յա-ւուր սորա (Պաշիկ Կաթողիկոսի, Ժ. դար) էին վարդապետքն Յովհաննէս՝ խաչակիրն Բրիտտոսի, որ տկար բանիւ և մեծ գիտու-թեամբ քաջայայտէր զգիտութիւն Գրոց Սրբոց: . . . Հանդոյն նոյն և առատ գիտու-թեամբ գիրաւագրուր հայրն Յովսէփ՝ առաջ-նորդ ուխտին, որ Հնձուցն անուանի Վանք ի Կարին զաւառի: Եւ Կիրակոս՝ զծծակերպ գիտնական, որ վարուք առաւել քան թէ բանիւք վարդապետէր, որ բնակէր յովսէփի յանապատին, որ Թեղեհիսն կոչի ի Նիզ գաւառի, առ հօր Երեմիայի՝ ճգնաւորին Բրիտտոսի և ընկերակցի իմոյ: Եւ վայելա-բանն Սարգիս՝ յաշխարհէն Աղուանից, որ ի մանկութենէ զգիտ սուրբս ի բերան ուս-եալ, և ծերացեալ արդ ևս: Եւ Յովհաննէս քահանայ, յամուսնացելոց» (անդ, Եր. 172-3):

Վարդապետութիւնը ուրեմն, իր իսկ բնութեամբ, չէր կրնար միմիայն ամուրի եկեղեցականութեան վիճակը քաջատրոզ տնտես մը ըլլալ: Ուսուցանելու, քարո-զելու, առաջնորդելու, մէկ խօսքով՝ բժի-մարդը որոշող տնտես մըն էր այն, և այդ մարդը հաւատարապէս կրնար գտնուիլ թէ՛ ամուրի և թէ՛ ամուսնացեալ եկեղեցական-ներու մէջ:

Թէ և կարելի չէ՛ ժամանակագրական խնտութեամբ ճշդել՝ թէ հօր վարդապետ

տնտեսը առանձնաշնորհում մը եղաւ ամուրի եկեղեցականութեան, բայց շատ ճիշդ է որ Տաթևու Դպրոցէն հաստատուած Զորեհասան Ասեղանցեւոյ՝ վարդապետու-թիւնը վերջնականապէս և վճռապէս կը նուիրագործուի իրր իրաւունք ամուրի եւ կեղեցականութեան:

Հարկաւ ուղիղ չէ՛ ըսել՝ թէ ամուրի եւ կեղեցականութեան կողմէ կանխամտա-ծուած կանոնաւոր բռնաբարութի մը արդիւնք է իրեն համար վարդապետութեան իրաւունքը կամ առանձնաշնորհումը: Ընդհա-կառակը, շա՛տ զօրաւոր ապացոյցներ կան հաստատելու համար՝ թէ վարդապետու-թիւնը նոյնիսկ քահանաներու անկարողու-թեան պատճառաւ ինքնին մնացած է վա-նականութեան կողմը: Եւր Մեսրոպ Մաշ-տոցներ և Ղևոնդ Երէցներ հաւասարապէս վարդապետներ կը ներկայանան մեզ եկեղե-ցական պատմութեան առջև, նոյնիսկ Ասու-ղիկի (Ժ. դար) տեսն, հետզհետէ կը տես-նենք որ զուգահեռականութիւնը կ'աւելուի և վանական գիծը կը զօրանայ վարդապե-տութեան մէջ: — Ամուսնացեալ քահանա-յութիւնը տկարացնող պատճառները պատ-մականապէս կարելի է ուսումնասիրել՝ պրպտելով այն կանոնները, որոնք քիչ չեն մեր կանոնագիրքին մէջ: Բայց ասիկա տար-բեր ուսումնասիրութեան մը նիւթ է:

Մենք անցնինք Տաթևու Դպրոցին, որու հտոկացողութեամբ պատրաստուած վար-դապետութիւնը մնացած է Հայ եկեղեցւոյ մէջ հիւսմ, անցուց սկզբունքով, և ոչ թէ ձեռով կամ կանոնագիտական լման իրաւա-սութեամբ մը:

Արտագրուած Աղյա Շաբաթաբերէն, 1906

(Շարունակելի՝ 6)

